
Časoprostorové modely chování a denní mobilita v měnícím se urbánním prostředí

Šest článků tohoto monotematického čísla *Sociologického časopisu* se profiluje na pomezí několika společenských věd, s důrazem na sociální geografii a sociologii. Toto spojení se z jejich hlediska jeví jako velmi přínosné, protože umožňuje dostat se hlouběji k problémům, které jsou specializovanými vědními obory někdy považovány za okrajové a nezřídka oborově úžeji zaměřenými odborníky přehlíženy. Proto doufáme, že právě toto číslo *Sociologického časopisu* přispěje k rozšíření pohledu na méně frekventované výzkumné otázky a vyvolá mezi odborníky diskuzi. Sociologům umožní nahlédnout problematiku lidského chování optikou sociální geografie, a sociálním geografům rozšíří obzor o problémy, kterými se dnes zabývají většinou pouze sociologové.

Sestavení čísla nebylo z důvodu výše zmíněné multidisciplinarity jednoduché. Recenzenti, kteří byli vybráni z obou hlavních oborů podílejících se na obsahu čísla, se často ve svých názorech lišili více, než bývá obvyklé. Najít v posudcích společné jádro a přepracovat texty do přijatelné podoby vyžadovalo značné úsilí jak redaktorů, tak i samotných autorů. Doufáme však, že se vynaložená námaha zúročila ve výsledku.

Klíčovými pojmy předložených článků jsou lidské chování, prostor a město. V nějaké míře se každému z nich věnují všechny články tohoto čísla, jehož obsah vykrytalizoval do poměrně logicky uspořádaného celku. První článek Frantála, Klapky a Siwka „Lidské chování v prostoru a čase: teoreticko-metodologická východiska“ je v jistém smyslu úvodem do problematiky. Článek se zabývá různými aspekty chování člověka v prostoru a čase: nejpodrobněji geografickými [Golledge, Stimson 1997], ale neomezuje se na samotnou geografii a poukazuje i na provázanost s dalšími vědními obory. Příspěvek se soustřeďuje na koncepty „geografie času“ (*time geography*) v pojetí Torstena Hägerstranda [Hägerstrand 1970], což byl klíčový pojem grantového úkolu, v jehož rámci tento článek vznikl a s jehož výsledky se lze seznámit v publikaci Frantála a Maryáše [Frantál, Maryáš 2012]. Pro čtenáře je pro pochopení dalších textů tohoto čísla *Sociologického časopisu* velmi užitečné uvedení do základní terminologie a přehledu světové literatury relevantní k této problematice.

Druhý článek Kunce, Toneva, Frantála a Szczyrby „Nákupní spád, nákupní chování a nákupní centra: příklad brněnské aglomerace (příspěvek ke studiu denních urbánních systémů)“ je příkladem aplikace teoretických východisek popsaných v prvním článku. Autoři – opět převážně geografové – se zaměřili na jeden segment prostorového chování, a to na denní mobilitu spojenou s nakupováním a nákupním chováním, což je pro moderního člověka příznačný druh pohybu. Článek navazuje na řadu studií mapujících vzorce nákupního chování, která je poměrně dlouhá už i v české sociální geografii [viz Maryáš 1983; Drtina,

Krásný 1989; Szczyrba 2002; Spilková 2003, 2012; Mulíček 2007 a Kunc, Tonev, Szczyrba, Frantál 2012].

Třetí článek pražských geografů mladší generace Nováka a Temelové „Každodenní život a prostorová mobilita mladých Pražanů“ je zaměřen na mobilitu mladých lidí na konkrétním příkladu Prahy. Ukazuje, jak lze mobilitu zkoumat v kontextu zájmu o tzv. každodenní život, který je zajímavý jak pro moderní sociologii, tak i geografii [Ira 2006].

Autorky čtvrtého článku Lucie Vidovičová a Marcela Petrová Kafková ve svém textu „Aktivity seniorů ve velkých městech: zdraví, prostor a subjektivní kvalita života“ obrátily svou pozornost k opačnému konci věkového spektra obyvatel, a to k nejstarší generaci. Brněnské socioložky pozoruhodně skloubily v tomto článku problematiku demografickou, sociologickou i geografickou, a to způsobem, který je poměrně nový i ve světě [srov. Hodge 2008].

Poslední dva články se nezabývají už tolik pohybem obyvatel po městě, jako spíše vybranými aspekty vývoje měst jako dynamického prostředí determinujícího nejenom pohyb, ale život člověka všeobecně. Je to Špačkův článek „Česká panelová sídliště: faktory stability a budoucího vývoje“, ve kterém autor popisuje pozitivní odlišnosti ve vnímání českých sídlišť od jejich západoevropských podob. Procesům zmenšování dnešních měst na příkladu Ostravy se věnuje článek Rumpela a Slacha „Je Ostrava ‚smršťujícím se městem‘?“ Na detailních příkladech popisuje, jak se dnes rozšířený proces smršťování měst známý pod anglickým názvem „shrinkage“ [Oswalt 2006] projevuje v třetím největším městě České republiky, v moravskoslezské metropoli Ostravě.

Každodenní život obyvatel v proměnlivém prostoru měst je velmi široké a mnohovrstevné téma, o kterém již bylo mnohé napsáno a které bude nepochybně přitahovat pozornost sociologů, sociálních geografů, urbanistů, ekonomů, demografů, kulturních antropologů a dalších odborníků i nadále. Zároveň se jedná o téma s výrazným aplikačním přesahem. Problematika prostorového chování, otázky každodenní dojížděky obyvatel do zaměstnání a za maloobchodem, vzorce nákupního chování různých populačních segmentů, formy trávení volného času, rezidenční mobilita, prostorová izolace sociálně a ekonomicky znevýhodněných a další příbuzná témata úzce zasahují do oblastí municipálního či komunitního plánování.

Uvedený výběr článků tohoto monočísla není reprezentativním vzorkem dané problematiky. Je jen ukázkou, co všechno lze v jejím rámci zkoumat, a autoři a autorky věří, že se jejich příspěvky stanou povzbuzením pro další výzkumníky a výzkumnice.

Tadeusz Siwek

Literatura

- Drtina, Tomáš, Tomáš Krásný. 1989. *Mezinárodní srovnání vývojových tendencí maloobchodní sítě*. Praha: Výzkumný ústav obchodu.
- Frantál, Bohumil, Jaroslav Maryáš (eds.). 2012. *Prostorové chování: vzorce aktivit, mobilita a každodenní život ve městě*. Brno: Masarykova univerzita.
- Golledge, Reginald G, Robert J. Stimson. 1997. *Spatial Behavior: A Geographic Perspective*. New York: Guilford Press.
- Hägerstrand, Torsten. 1970. „What about People in Regional Science?“ *Papers of Regional Science Association* 24 (1): 7–21.
- Hodge, Gerald. 2008. *The Geography of Aging: Preparing Communities for the Surge in Seniors*. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Ira, Vladimír. 2006. „Každodenné aktivity člověka z pohledu geografie času.“ *Acta Geographica Universitatis Comenianae* 47: 57–66.
- Kunc, Josef, Petr Tonev, Zdeněk Szczyrba, Bohumil Frantál. 2012. „Commuting for Retail Shopping as a Part of the Daily Urban System (Brno, the Czech Republic).“ *Geographia Technica* 13 (1): 36–45.
- Maryáš, Jaroslav. 1983. „K metodám výběru středisek maloobchodu a sfér.“ *Zprávy Geografického ústavu ČSAV* 20 (3): 61–81.
- Mulíček, Ondřej. 2007. „Prostorové aspekty současného vývoje maloobchodní sítě.“ *Urbanismus a územní rozvoj* 10 (6): 14–20.
- Oswalt, Philipp, Tim Rieniets (eds.). 2006. *Atlas of Shrinking Cities*. Ostfildern-Ruit: Hatje Cantz Verlag.
- Spilková, Jana. 2003. „Nový fenomén: nákupní centrum a utváření nákupního chování spotřebitelů v transformačním období.“ *Geografie* 108 (4): 277–288.
- Spilková, Jana. 2012. *Geografie maloobchodu a spotřeby*. Praha: Karolinum.
- Szczyrba, Zdeněk. 2002. „Shopping Gravity of Large-scale Stores – Example of Terno Olomouc Hypermarket (Contribution to the Study of the Problematic).“ *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Geographica* 37: 91–96.